

УДК 621.438

М. М. Чепурний, к. т. н., доц.;

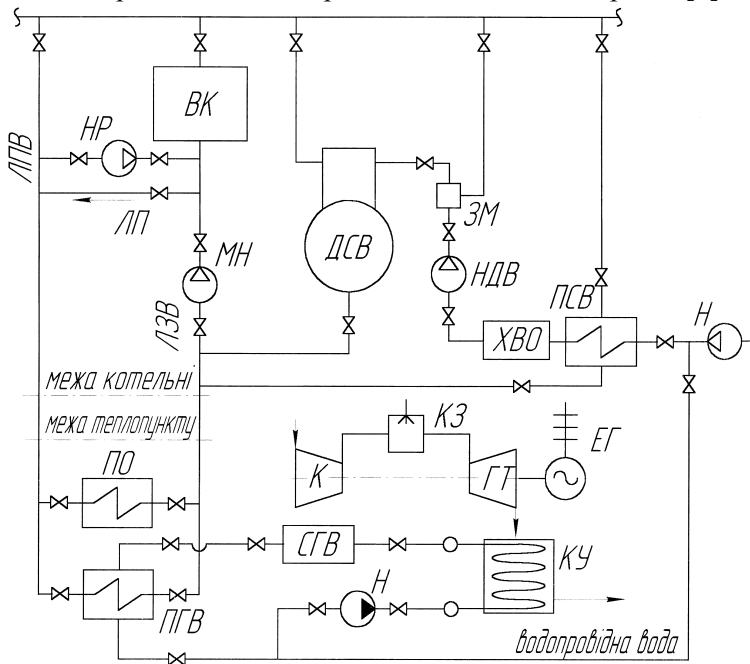
Я. В. Лопатюк, студ.;

К. В. Нікіфорова, студ.

КОГЕНЕРАЦІЙНІ УСТАНОВКИ НА БАЗІ ГТУ І ОПАЛЮВАЛЬНИХ КОТЕЛЕНЬ

Скорочення вводу в дію нових електрогенерувальних потужностей, консервація спорудження енергоблоків, моральне і фізичне старіння наявного енергетичного устаткування, значна більшість якого вичерпала і значно перевищила розрахунковий ресурс роботи — все це суттєво ускладнює забезпеченість України електроенергією. Але подальший підйом економіки країни неможливий без збільшення виробництва електроенергії, тобто без випередженого вводу в дію електрогенерувальних потужностей. Моральний і фізичний знос енергетичного устаткування, погіршення якості палива спричинили збільшення витрат палива на одиницю виробленої енергопродукції (електроенергії та теплоти) і забруднення навколишнього середовища продуктами згорання палива.

Перспективність застосування когенераційних технологій (сумісного виробництва електричної та теплової енергії) на базі газотурбінних установок (ГТУ) є загально визнаною [1—5]. Об'єктами впровадження таких технологій можуть бути чисельні промислові та опалювальні котельні, які забезпечують біля 40 % необхідної теплової потужності країни [1, 4]. Особливу увагу вирішенню проблеми підвищення ефективності використання паливних ресурсів слід приділяти саме сектору теплозабезпечення, адже на виробництво теплової енергії витрачається понад 60 % паливних ресурсів енергетичної галузі. Розрахунки техніко-економічної ефективності роздільного і комбінованого виробництва електричної та теплової енергії в [5], показали, що економія палива в разі застосування когенерації складає в середньому 20 % і на стільки ж зменшується забруднення навколишнього середовища. Крім того, нарощення електрогенерувальних потужностей за рахунок ГТУ створює резерв регулювальних потужностей в енергосистемі та поліпшує надійність електропостачання, оскільки виробництво електроенергії здійснюється за місцем її споживання і не пов'язане з втратами в лініях електропередачі. Звернемо увагу на те, що виробництво електроенергії в ГТУ не пов'язане зі споживанням великої кількості води, як на теплових, так і атомних станціях, та витратами на її підготовку, а також на те, що коефіцієнт корисної дії (ККД) ГТУ, як відомо [6], зростає зі зменшенням температури навколишнього середовища, тобто в осінньо-зимовий (опалювальний) період, коли споживання електроенергії та теплоти найбільше. Теплота відпрацьованих в ГТУ газів за допомогою утилізаторів використовується в системах централізованого теплопостачання на опалення і гаряче водо-

Принципова теплова схема водогрійної котельні з надбудовою ГТУ:

ВК — водогрійний котел; ДСВ — вакуумний деаератор;

ЗМ — змішувач; НДВ — насос додаткової води;

Н — насос; ПСВ — підігрівник сирої води; ХВО — хімоводоочистка;

К — компресор; КЗ — камера згорання; ГТ — газова турбіна;

ЕГ — електрогенератор; КУ — котел-утилізатор; СГВ — споживачі гарячої

води; ПГВ — підігрівник гарячої води; ПО — підігрівник системи опалення;

ЛЗВ — лінія зворотної мережної води; ЛПВ — лінія прямої мережної води;

МН — мережний насос;

ЛП — лінія перепуску; НП — насос рециркуляції

стосування когенерації складає в середньому 20 % і на стільки ж зменшується забруднення навколишнього середовища. Крім того, нарощення електрогенерувальних потужностей за рахунок ГТУ створює резерв регулювальних потужностей в енергосистемі та поліпшує надійність електропостачання, оскільки виробництво електроенергії здійснюється за місцем її споживання і не пов'язане з втратами в лініях електропередачі. Звернемо увагу на те, що виробництво електроенергії в ГТУ не пов'язане зі споживанням великої кількості води, як на теплових, так і атомних станціях, та витратами на її підготовку, а також на те, що коефіцієнт корисної дії (ККД) ГТУ, як відомо [6], зростає зі зменшенням температури навколишнього середовища, тобто в осінньо-зимовий (опалювальний) період, коли споживання електроенергії та теплоти найбільше. Теплота відпрацьованих в ГТУ газів за допомогою утилізаторів використовується в системах централізованого теплопостачання на опалення і гаряче водо-

постачання. Зазначимо також, що за експертними оцінками [7] системи централізованого теплопостачання і в майбутньому будуть складати відносно велику частку в країнах Центральної та Східної Європи, в тому числі в Україні.

В даній роботі ставилась задача варіантними розрахунками визначити ефективність роботи і доцільність застосування ГТУ-ТЕЦ, створених на базі опалювальних котелень, в порівнянні з ефективністю роботи останніх. До розгляду приймалися котельні з типовими водогрійними котлами малої та середньої потужності, які переважно експлуатуються в котельнях обласних і районних центрів. Характеристики таких котлів показані в табл. 1.

Таблиця 1

Показники	Марка котла			
	КВГМ-6,5	ТВГ-8	ПТВМ-30	ПТВМ-50
Теплова потужність, МВт	7,55	9,3	34,86	58
Поверхня нагріву, м ²	229	282	743	1286
Витрата води, т/год	84	104	375	625
Тиск води на вході в котел, МПа	1,4	1,4	2	2,5
Коефіцієнт корисної дії	0,89	0,9	0,915	0,915

Вважалось, що робочим паливом був природний газ з теплою згорання 35,88 МДж/м³. Тривалість опалювального і міжопалювального періоду складала 4500 і 3500 год відповідно. Розрахунки здійснювались для максимального навантаження гарячого водопостачання протягом обох періодів і усередненого навантаження опалення в опалювальний період, яке становило 60 % від максимального. Відповідно до прийнятих навантажень обчислювались електричні потужності допоміжного устаткування (насосів, вентиляторів, димососів та інш.). Температура прямої та зворотної води в тепловій мережі складала 120 і 60 °С відповідно для опалювального періоду та 80 і 40 °С для міжопалювального періоду. Вартість палива приймалась рівною 355 грн за 1000 м³. Ціна 1 МВт-год споживаної електроенергії дорівнювала 286 грн, а ціна відпущеної в електромережу — 170 грн. При цьому втрата електроенергії в міських мережах оцінювалась в 6 %. Ціна відпущеної теплоти — 30 грн за 1 ГДж.

Теплова схема котельні показана на рисунку, де також показано устаткування в разі перетворення її на ГТУ-ТЕЦ. Тут крім ГТУ додатково встановлюються котел-утилізатор (КУ) теплоти відпрацьованих в ГТУ димових газів і мережний насос. Для відсмоктування газів із КУ та нагнітання їх в димову трубу використовується один із димососів котельні. Температура газів на виході з КУ приймалась рівною 120 °С.

Обчислювались показники роботи котелень різної структури і потужності. Деякі характерні варіанти таких обчислень зведені в табл. 2.

Таблиця 2

Річні показники роботи опалювальних котелень

Показники	Номер варіанту			
	1	2	3	4
Витрата палива, тис. м ³	11358,5	20065,2	60378,2	76868,3
Витрати на паливо, млн грн	4,0333	7,123	11,67	27,088
Споживана електроенергія, МВт-год	708,2	1702,55	3210,55	6056,72
Витрати на електроенергію, млн грн	0,177	0,4862	0,82	1,732
Відпущена теплота, МВт-год	87250	153900	295000	524762
Виручка за теплоту, млн грн	9,423	16,61	31,864	56,674
Різниця між виручкою і витратами, млн грн	5,2127	9,0	19,374	27,854

Варіант 1 стосується котельні, загальна потужність якої 22,5 МВт, в тому числі потужність гарячого водопостачання 5 МВт. Працюють три котла КВГМ — 6,5.

Варіант 2 виконаний для котельні, загальна потужність якої 37 МВт, а потужність гарячого водопостачання 10 МВт. Працюють чотири котла ТВГ — 8.

Варіант 3 відповідає котельні, загальна потужність якої 70 МВт, а потужність гарячого водопостачання 20 МВт. В роботі перебувають два котла ПТВМ — 30.

Варіант 4 відповідає котельні, загальна потужність якої 150 МВт, а потужність гарячого водопостачання 37 МВт. Працюють два котла ПТВМ — 50 і один котел ПТВМ — 30.

Із табл. 2 видно, що виручка коштів за теплоту в два і більше разів перевищує витрати на паливо та електроенергію.

Для переобладнання котелень на ГТУ-ТЕЦ підбирались вітчизняні ГТУ, які виговляються на МВО «Машпроект» м. Миколаєва, характеристики яких наведені в табл. 3. В процесі розрахунків ГТУ визначались склад продуктів згорання і потужність відпрацьованих газів за методикою, розробленою в [7]. Підбір ГТУ здійснювався за принципом, що потужність котла-утилізатора дещо перевищувала потужність системи гарячого водопостачання. За такої умови ГТУ мали змогу працювати протягом всього періоду тепlopостачання з номінальною потужністю і з номінальним ККД. Це дозволяло в опалювальний період виключити з роботи один котел, а в міжопалювальний — всі водогрійні котли в котельні. В розрахунках техніко-економічних показників роботи ГТУ-ТЕЦ враховувалась вартість основного та допоміжного устаткування, а також амортизаційні та експлуатаційні витрати відповідно до чинних норм. При цьому вважалось, що витрати на заробітну плату та відрахування в позабюджетні фонди залишаються такими ж самими як і для котельні, через що не входили в сумарні витрати порівняльних розрахунків.

Таблиця 3

Характеристики ГТУ

Показники	Марка ГТУ / номер варіанту			
	ГТД-2500	ГТД-6001	ГТД-16000	ГТД-25000
	1	2	3	4
Марка двигуна	Д049	ДВ71	ДБ90	ДГ80
Номінальна електрична потужність, МВт	2,85	6,7	17	27,5
Міра підвищення тиску	12	16,6	17,8	21,8
Коефіцієнт корисної дії	0,285	0,315	0,35	0,36
Температура газів, °С:				
перед турбіною	950	1000	1100	1250
після турбіни	442	415	420	490

В табл. 4 дані результати розрахунків техніко-економічних показників роботи ГТУ-ТЕЦ на базі опалювальних котлів, де марка ГТУ за нумерацією в табл. 3 відповідає нумерації варіанту котельні в табл. 2.

Таблиця 4

Річні показники роботи ГТУ-ТЕЦ

Показники	Марка ГТУ			
	ГТД-2500	ГТД-6001	ГТД-16000	ГТД-25000
Витрата робочого палива, тис. м ³	13361,76	25291,8	52574,4	94800,3
Річні витрати на паливо, млн грн	4,7435	8,978	18,754	33,654
Відпуск електроенергії, МВт·год	19988,6	44442,6	105519,6	170693,5
Виручка за електроенергію, млн грн	3,398	7,554	17,938	29,017
Відпуск теплоти, МВт·год	87250	153900	295000	524762
Оплата за теплоту, млн грн	9,423	16,61	31,864	56,674
Різниця між виручкою і витратами, млн грн	8,086	15,186	31,048	52,037
Сумарні капіталовкладення в ГТУ, млн грн	7,888	16,23	35,035	59,687
Сумарні капіталовкладення в котел-утилізатор, млн грн	1,819	3,592	6,445	10,52
Амортизаційні та експлуатаційні витрати, млн грн	1,456	2,055	4,285	7,59
Сумарні витрати на ГТУ-ТЕЦ, млн грн	11,163	21,877	45,765	77,797
Термін окупності капіталовкладень, рік	3,6	3,27	3,11	3,02
Економія умовного палива на виробництво електроенергії в порівнянні з її виробництвом в енергосистемі, т/рік	3965,7	8847,2	21251,6	35265,2

Порівнюючи дані табл. 2 і табл. 4 неважко помітити, що витрата палива і витрати на паливо в ГТУ-ТЕЦ більше, ніж в котельнях. Але в той же час більша і різниця між виручкою та витратами, яка зростає зі збільшенням електричної потужності ГТУ. Зрозуміло, що це пояснюється не тільки

відсутністю витрат за споживану електроенергію, але й зростанням виручки за її відпуск споживачам. Розрахунки показали, що питомі витрати умовного палива на виробництво електроенергії в ГТУ-ТЕЦ удвічі менше, ніж на теплових електростанціях. Це пояснюється ефективнішим використанням палива за рахунок утилізації теплоти відпрацьованих в ГТУ газів. Величина річної економії умовного палива, яка пропорційна відпущеній електроенергії, показана в останній графі табл. 4. Отже, застосування когенераційних установок подібного типу дозволяє не тільки зменшити дефіцит електроенергії в енергосистемі, але й зменшити витрати палива на її виробництво. До цього треба додати, що економія палива зумовлює зменшення шкідливих викидів в атмосферу і сприятливо впливає на поліпшення екологічної обстановки.

Хоча сумарні капіталовкладення в переобладнання опалювальних котелень на ГТУ-ТЕЦ зростають зі збільшенням електричної потужності ГТУ, однак термін окупності капіталовкладень при цьому зменшується і цілком прийнятний для умов ринкової економіки. Зазначимо тільки, що дійсні значення терміну окупності капіталовкладень можуть виявитись трохи більшими, ніж розрахункові, оскільки, як вже зазначалось, в розрахунках не враховувались витрати на заробітну плату і відрахування в позабюджетні фонди. Незважаючи на це, можна констатувати про доцільність переобладнання опалювальних котелень на ТЕЦ запропонованого типу.

Висновки

1. Застосування когенераційних установок на базі ГТУ та опалювальних котелень дозволяє підвищити ефективність енергопостачання, отримати резерв електричних потужностей в енергосистемі, економію палива і поліпшити екологічну обстановку.

2. Термін окупності капіталовкладень на переобладнання опалювальних котелень в ГТУ-ТЕЦ цілком прийнятний для умов ринкової економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клименко В. Н. Проблемы когенерационных технологий в Украине // Промышленная теплотехника. — 2001. — Т. 23. — № 4—5. — С. 107—110.
2. Дугосельский В. И., Зубков В. Я. Надстройка водогрейных котельных газотурбинными установками // Теплоэнергетика. — 1999. — № 1. — С. 47—50.
3. Бужинський В. В., Чепурной М. Н., Рейсиг В. А. Теплофикационные когенерационные установки на базе ГТУ // Промышленная теплотехника. — 2002. — Т. 24. — № 6. — С. 47—50.
4. Дикий Н. А. Комбинированное производство энергии для преодоления кризиса в энергетике // Экология и ресурсосбережение. — 2000. — № 1. — С. 13—17.
5. Плачков І. В., Кулик М. М., Гінайло В. О. Підвищення ефективності систем централізованого теплопостачання з комбінованим виробництвом теплоти та електроенергії // Енергетика і електрифікація. — 1999. — № 4. — С. 1—8.
6. Чепурний М. М., Ткаченко С. Й. Основи технічної термодинаміки. — Вінниця: Поділля-2000. — 2004. — 358 с.
7. Карп І. Н., Мхитарян Н. М. Децентрализованное теплоснабжение зданий и сооружений // Экология и ресурсосбережение. — 2000. — № 1. — С. 5—12.
8. Чепурний М. М., Ткаченко С. Й., Бужинський В. В. Розрахунки теплових схем когенераційних установок. — Вінниця: ВНТУ. — 2003. — 103 с.

Рекомендована кафедрою теплоенергетики

Надійшла до редакції 13.05.04
Рекомендована до опублікування 01.07.04

Чепурний Марко Миколайович — доцент кафедри теплоенергетики;
Лопатюк Ярослав Володимирович, Нікіфорова Катерина Володимирівна — студенти Інституту будівництва, теплоенергетики та газопостачання.

Вінницький національний технічний університет